

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра інформаційних систем і технологій

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету інформаційних
технологій

“ ” _____ 2020 р.

_____ Глазунова О. Г.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні кафедри
інформаційних систем і технологій
протокол № від “ ” 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ Швиденко М. З.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕКОНОМІЧНА КІБЕРНЕТИКА**

галузь знань _____ **05 “Соціальні та поведінкові науки”**
спеціальність _____ **051 “Економіка”**
освітня програма _____ **“Економічна кібернетика”, “Цифрова економіка”**
факультет _____ **інформаційних технологій**

Розробник : д.е. н, проф. кафедри ІСТ Н. В. Попрозман

КИЇВ – 2020 р.

**Опис навчальної дисципліни
Економічна кібернетика**

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітній ступінь	
Галузь знань	05 “ Соціальні та поведінкові науки ”
спеціальність	051 Економіка
освітня програма	Економічна кібернетика, Цифрова економіка
ОС	Бакалавр
Характеристика навчальної дисципліни	
Вид	обов’язкова
Загальна кількість годин	150
Кількість кредитів ECTS	5
Кількість змістових модулів	2
Курсовий проект (робота) (якщо є в робочому навчальному плані)	-
Форма контролю	іспит
Показники навчальної дисципліни для денної навчання	
	денна форма навчання
Рік підготовки	1
Семестр	2
Лекційні заняття	30
Практичні, семінарські заняття	30
Лабораторні заняття	-
Самостійна робота	90
Індивідуальні завдання	-
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних	4
самостійної роботи студента –	4

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування системного мислення та навичок проведення досліджень з проблем управління соціально-економічними системами методами економічної кібернетики.

Завдання: вивчення теоретичних засад, методології та методів економічної кібернетики, моделювання складних соціально-економічних систем, набуття навичок використання методів економічної кібернетики у прикладних дослідженнях, проектуванні та використанні інформаційних систем і технологій в економіці.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: теорію системи та системний аналіз в економіці, економіку як кібернетичну систему, теорію інформації та інформаційні системи, принципи, методи й моделі управління, моделювання систем, основні принципи аналізу і синтезу економічних систем, тезу про наявність спільних принципів функціонування та управління в технічних, біологічних, економічних, політичних тощо системах, сучасні напрямки розвитку економічної кібернетики

уміти: аналізувати та моделювати функціонування й зростання і/чи розвиток економіки як керованої системи і, насамперед, інформаційні за своїм змістом механізми управління економічними системами методами економічної кібернетики;

грамотно ставити і самостійно розв'язувати конкретні прикладні задачі із використанням відповідних економіко-математичних моделей та інформаційних технологій, здійснювати аналіз отриманих результатів.

Програмні компетентності.

загальні компетентності (ЗК)	ЗК2. Здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
фахові (спеціальні) компетентності (ФК)	СК3. Розуміння особливостей провідних наукових шкіл та напрямів економічної науки. СК4. Здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних м СК18. Здатність розробляти стратегії розвитку економічних систем різного призначення та рівня ієрархії моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати.

2. Програма навчальної дисципліни ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. Система та системний аналіз (75 год.).

Тема 1. Предмет, методи і понятійний апарат економічної кібернетики (20 год.).

Предмет, метод і задачі курсу, понятійний апарат. Короткий історичний нарис становлення економічної кібернетики. Економічні проблеми України і можливості кібернетики в їх розв'язанні. Основні професійні завдання економіста - кібернетика

Тема 2. Система (18 год.).

Основні поняття теорії систем. Економіка як кібернетична система. Системний аналіз. Значення поняття система для дослідження соціально-економічних процесів, визначення зовнішнього, внутрішнього середовища, вхід і вихід системи. Графічна схема елемента, структури системи із зворотними та без зворотних зв'язків. Класифікація систем. Динамічний опис системи.

Тема 3. Модель (20 год.).

Класифікація моделей. Гіпотези і аналогії, що відображають навколишній світ. Ізоморфні та гомоморфні системи. Економіко-математичне моделювання. Етапи дослідження соціально-економічних процесів за допомогою економіко-математичного моделювання. Верифікація та валідація моделі.

Тема 4. Інформація (18 год.).

Знання, дані, інформація. Форми подання даних, структури даних, принципова схема системи зв'язку. Поняття про цифровий код. Ентропія та інформація. Принцип необхідної різноманітності Ешбі. Альтернативні підходи до визначення кількості інформації.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Управління економікою (75 год.).

Тема 5. Управління (18 год.).

Сутність процесів управління. Типи управління. Застосування принципів теорії автоматичного управління (ТАУ) у економіці. Методи прийняття управлінських рішень. Системний підхід в управлінні економічними системами. Якісний аналіз процесів управління в макроекономіці.

Тема 6. Економічна система (19 год.).

Класифікація систем. Особливості економічної системи.

Методи прогнозування економічної системи. Моделі і методи оптимізації економічної системи.

Тема 7. Основні принципи аналізу і синтезу економічних систем (18 год.).

У залежності від ступеня участі людини у процесах управління виокремлюють три основні типи СУ: технічні, ергатичні, організаційні. Структура системи. Централізована та децентралізована система управління. Лінійна, функціональна, матрична, лінійно-штабна структура управління. Системи із змінною структурою. Паталогічні структури. Завдання аналізу і синтезу системи управління.

Тема 8. Сучасні напрямки розвитку економічної кібернетики (19 год.).

На сучасному етапі проходить переосмислення значення та місця економічної кібернетики у науці в цілому. Одним із найбільш перспективних напрямків дослідження економічних систем є застосування методів і підходів нелінійної науки, що бурхливо розвивається останнім часом та успішно використовується на практиці. Ці методи виокремились у науковий напрямок, який дістав назву „синергетика”. Саме на понятійному апараті, підходах та методах, що використовується у синергетиці про акцентується увага у цій темі.

4 Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	
Змістовий модуль 1. Система та системний аналіз.						
Тема 1. Вступ.	20	2	4	-	-	14
Тема 2. Система.	18	4	4	-	-	10
Тема 3. Модель.	20	4	4	-	-	12
Тема 4. Інформація.	18	4	4	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1	76	14	16	-	-	46
Змістовий модуль 2. Управління економікою.						
Тема 5. Управління	18	4	4	-	-	10
Тема 6. Економічна система.	19	4	4	-	-	11
Тема 7. Основні принципи аналізу і синтезу економічних систем.	18	4	4	-	-	10
Тема 8. Сучасні напрямки розвитку економічної кібернетики.	19	4	2	-	-	13
Разом за змістовим модулем 2	74	16	14	-	-	44
Усього годин	150	30	30	-	-	90

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 1.	Предмет, методи і понятійний апарат економічної кібернетики.	2
Тема 2.	Система.	4
Тема 3.	Модель.	4
Тема 4.	Інформація.	4
Тема 5.	Управління	4
Тема 6.	Основні принципи аналізу і синтезу економічних систем.	4
Тема 7.	Економічна система.	4
Тема 8.	Сучасні напрямки розвитку економічної кібернетики.	4
Всього годин		30

5. Теми самостійних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 1.	Соціально-економічні системи та їх властивості. Механізми негативних і позитивних зворотних зв'язків.	12
Тема 2.	Загальне уявлення про надмірність інформації. Загальна характеристика сучасних напрямів розвитку ІСТ.	10
Тема 3.	Статистичні моделі економічних систем. Макроеконометричні моделі.	12
Тема 4.	Роль експериментів у моделюванні економіки. Імітаційні експерименти.	10
Тема 5.	Регулятори зворотного зв'язку. Принципи управління складними системами.	12
Тема 6.	Якісний аналіз процесів управління в макроекономіці.	10
Тема 7.	Огляд основних напрямів і підходів синергетики та нелінійної динаміки.	12
Тема 8.	Хаотична динаміка у економіці.	12
Всього годин		90

7. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

для визначення рівня засвоєння знань студентами.

- Кібернетика;
- Основні поняття економічної кібернетики;
- Етапи становлення економічної кібернетики;
- Нобелівські лауреати економіко - математичного моделювання;
- Головна особливість методів економічної кібернетики;
- Сфери застосування методів економічної кібернетики;
- Основи теорії систем;
- Загальні підходи до опису системи;
- Соціально-економічні системи, їх властивості;
- Економіка як кібернетична система;
- Механізми негативних і позитивних зворотних зв'язків;
- Економічна інформація та її властивості;
- Дані та операції над ними;
- Ентропія як міра ступеня невизначеності;
- Альтернативні підходи до визначення обсягу інформації;
- Назвати основні класифікаційні ознаки економіко-математичних моделей;
- Обґрунтувати поняття глобальний і локальний критерії оптимальності;
- Обґрунтувати поняття векторної оптимізації;
- Валідація моделі;
- Верифікація моделі;
- Основні типи моделей;
- Основні напрямки моделювання;
- Переваги і недоліки застосування при дослідженні економіко - математичного моделювання;
- Базова модель лінійного програмування і її складові;
- Економічний зміст базової моделі ЛП;
- Обґрунтувати макро-, мезо - та мікро- моделі;
- Практичні завданнями економіко-математичного моделювання;
- Зарубіжний досвід використання математичних методів і моделей у економіці;
- Основи теорії багатоперіодної оптимізації виробництва;
- Трендові моделі прогнозування динаміки економічних показників;
- Сутність моделювання динаміки економічних процесів;
- Структура матриць детермінованих задач;
- Базова модель лінійного програмування: структура та характеристика;
- Основні поняття математичного моделювання;
- Поняття моделі, їх види та логіка математичного моделювання;
- постановка задачі та етапи економіко-математичного моделювання;
- Проблеми, що виникають при математичному моделюванні та методи їх усунення;
- Основні поняття системного моделювання;
- Застосування методів ЕК у галузях народного господарства. Навести приклади;
- Переваги застосування методів ЕК у сільському господарстві. Навести приклади;

Системний аналіз економічних систем;

- Статичні моделі економічних систем;
- Балансові моделі;
- Імітаційні методи в економіці;
- Значення експериментів при дослідженні економічних процесів методами ЕК;
- Принципи, методи і моделі управління;
- Умови існування управління в системах;
- Типи управління;
- Принципи управління складними системами;
- Регулятори зворотного зв'язку;
- Основні принципи автоматичного регулювання і управління;
- Ієрархічні системи управління;
- Аналіз та синтез систем управління;
- Багатовекторна (багатофакторна) оптимізація;
- Аналіз рядів динаміки, прогноз на основі згладженого ряду;
- Самоорганізація та етапи еволюції складних систем;
- Синергетика як сучасний етап розвитку кібернетичних ідей;
- Застосування синергетичних методів у економіці;
- Концептуальні засади нелінійної динаміки;
- Основні поняття складних систем;
- Точки біфуркації;
- Фазовий простір;
- Хаос;
- "Чорна скринька", її особливості;
- Гомоморфізм, гомеостазис;
- Виробнича функція;
- Макроекономічна динаміка, швидкі зміни;
- Моделювання хаотичної динаміки в економіці;
- Умови деградації системи;
- Умови за яких проходить руйнування системи;
- Обґрунтувати значення для системи стійкості і нестійкості;
- Еволюційний етап розвитку системи;
- Переваги і ризики еволюційного і стрибкоподібного розвитку системи;
- Сучасні напрямки розвитку економічної кібернетики;
- Приклади застосування методів ЕК у галузях народного господарства.

8. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, метод демонстраційних прикладів, методи парної та групової роботи (Табл. 1)

Таблиця 1. Класифікація методів навчання

Засади	Групи методів	
	Найменування	характеристики
1. Джерело знань: слово образ досвід	Словесні. Наочні. Практичні.	
2. Етапи навчання	Підготовка до вивчення нового матеріалу. Вивчення нового матеріалу. Закріплення вправ. Контроль і оцінка.	
3. Спосіб педагогічного керівництва	Пояснення педагога. Самостійна робота	Керівництво: безпосереднє; опосередковане
4. Логіка навчання	Індуктивні. Дедуктивні. Аналітичні. Синтетичні.	
5. Дидактичні цілі	Організація навчальної діяльності. Стимулювання і релаксація. Контроль і оцінка.	
6. Характер пізнавальної діяльності	Пояснювально ілюстративні («готові знання»). Репродуктивні. Проблемного викладу. Частково-пошукові. Дослідницькі.	Репродуктивні Продуктивні

9. Форми контролю

Кожна з форм контролю має особливості й залежить від мети, змісту та характеру навчання. У процесі навчання дисципліни використовуються наступні форми контролю:

- Поточний контроль: усне опитування (індивідуальне, фронтальне, групове), комп'ютерне тестування, виконання практичних завдань на комп'ютері згідно програми;
- Підсумковий контроль: тестування

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Атес тація	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
Змістовий модуль №1 100				Змістовий модуль №2 100					
70								30	100

T1, T2....T8 – теми змістових модулів та модульні роботи.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

- <http://elibrary.nubip.edu.ua/16990/> Економічна кібернетика Попрозман
- <http://elibrary.nubip.edu.ua/16991/> Економіко-математичне моделювання Попрозман
- <http://elibrary.nubip.edu.ua/16992/> Математичні моделі трансформаційної економіки Попрозман
- <http://elibrary.nubip.edu.ua/16993/> Математичне програмування Попрозман

12. Рекомендована література

Базова:

- Бажин И. И. Экономическая кибернетика: Уч.пособие. – М. Консум, 2004. – 291с.
- Баранкевич М. М. Історія виникнення та фундаментальні поняття кібернетики. – Львів: вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 40с.

3. Геєць В. М., Лисенко Ю. Г., Вовк В. М., Благун І. С., Вітлінський В. В. Економічна кібернетика: Підручник у 2-х томах. – Донецьк: ТОВ „ЮГО-ВОСТОК ЛТД”, 2005.
4. Григорків В.С. Економічна кібернетика: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2006. – 198с.
5. Зацеркляний М. М. Основи економічної кібернетики: навч. посіб. / М.Зацеркляний, О. Мельников. – Чернівці: ТОВ Вид-во «Наші книги». – 2008. – 392 с.
6. Катренко А.В. Дослідження операцій: підручник /А. Катренко. – 2-ге видан., стереотипне. – Львів Магнолія Плюс, 2005. – 549 с.
7. Мілов О. В., Мілевський С.В. Економічна кібернетика: конспект лекцій. – Х.: Вид.ХНЕУ, 2007. – 59с.
8. Милов А. В., Тимохин В. Н., Черноус Г. А. Экономическая кибернетика / консп. лекций. Т.1. Базовые модули. – Донецк, 2004. – 418с.
9. Пономаренко Л. А. Основи економічної кібернетики: підручник. – К.: Київ.нац.торгово-економічний ун-т, 2002. – 189с.
10. Потехин И. П., Гольман А. Ф. Кибернетика для экономистов. – Ижевск.- 2002.- 189с.
11. Словарь по кибернетике. Под. ред. В. С. Михалевича. – К.: Гл.ред.УСЭ им. М. П. Бажана, 1989. – 751с.
12. Шаратов О. Д., Дербенцов В. Д., Семьонов Д. Є. Економічна кібернетика: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 231с.
13. Шиян А. А. Економічна кібернетика: Вступ до моделювання соціальних і економічних систем: навч. посіб. – Л.: Магнолія 2006. – 2007. – 228с.

Допоміжна:

1. Бир Ст. Мозг фирмы. – М.: ЕдиториалУРСС, 2005.- 415с.
2. Бир Ст. Наука управления. – М.: URSS, 2007.- 112с.
3. Браславец М. Е., Гуревич Т. Ф. Кибернетика. – К.: Вища шк., 1977.- 325с.
4. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. – М.: Сов.радио, 1968. – 326 с. Электронний ресурс. Режим доступу. <http://grachev62.narod.ru/cybern/contents.htm>
5. Винер Н. Я – математик. – М.: Наука. – 1967. – 234с. Электронний ресурс. Режим доступу.<http://www.ega-math.narod.ru/Wiener/index.htm>
6. Винер Н. Мое отношение к кибернетики, ее прошлое и будущее
7. Глушков В. М. Введение в кибернетику . К.- Изд-во АН УССР, 1964. – 324с.
8. Каякоб П. Экономическая кибернетика на практике. – М.: Экономика, 1983.
9. Эшби У. Р. Введение в кибернетику. М.: URSS, 2006. – 432с.

Інтернет джерела:

- 1.«Енциклопедія кібернетики», відповідальний ред. В. Глушков, 2 тт.,1973, рос. вид.1974;
- 2.Українська радянська енциклопедія: у 12т. / гол. ред.М. П. Бажан; редкол.: О.К. Антонов та ін. — 2-ге вид.—К.: Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
- 3.<http://www.biglibrary.ru/article/220-> (підручники)

4.<http://6201.org.ua/load/71-1-0-468>(Моделювання економіки)

5.<http://matmodelling.pbnet.ru/>

6. Теорія ймовірностей і математична статистика: підручник . Ч. 1 / М. А. Мартиненко, О. М. Нещадим, В. М. Сафонов. - К. : , 2014. - 287 с. [Електронний ресурс] -
http://dspace.nubip.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/641/1/Martinenko_TEOR_JMOV

7. Дослідження операцій: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / уклад.: Л. В. Галаєва, Н. А. Рогоза, Н. Г. Шульга. - К. : Видавничий центр НУБіП України , 2014. - 195 с. [Електронний ресурс] -

http://dspace.nubip.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/464/1/Galaeva_Doslidgennj%20operacij.pdf

8. Основи математичних методів дослідження операцій: навчальний посібник / Є.А. Лавров, Н.А. Клименко, Л.П. Перхун, Н.В. Попрозман, В.А. Сергієнко / За ред. Н.А. Клименко . – Київ : ЦК «Компринт», 2015.-752 с. [Електронний ресурс] -
http://dspace.nubip.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/593/1/Klumenco_Osnovu_mat_metodiv_doslidg.pdf

9. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. FAOSTAT. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org>.

13. Інформаційні ресурси.

**Електронний навчальний курс з дисципліни
«Економічна кібернетика» <http://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=83>**